

פרופ' פרידריך ביס *

פייטן עברי

ספור של שיי עגנון. זהו העקוב למישור, נדפס בפעם הראשונה בהפועל הצעיר, המופיע בארץ ישראל. ההוצאה הראשונה כתור ספר ראתה אור בשנת 1912 ביפו בהתנשאת עם תמורה על שפת ים התיכון. מאז תרגם הספר ללשונות אחרות אחדות, לרבותית, להונגרית ולפולנית, ועכשיו דגיע לבסוף לגופת הצפון אל הים הבלטי, עד זה, שהשפה העברית קמה בימינו והיתה ללשון זיה.

את החשוב והגדול שבספרות העברית יש לחפש, כך מבטיחים יודעי דבר, בהיקף הליקקה גם מי שאינו בקי בדברים, יכול להבין על נקלה, שפג אמנות, שיכול להאחו בתבלי מפורת של שיר השירים, תהלים והנביאים ימצא לו בלי לבקש הרבה את המון שלו זאת לטענו. כי משוררים כביאלק הצירניחובסקי נחשבים באמת לעבחרים דבר זה מתברר על-פי הקריאה בתלומים השווידיים אשר מ. אהרנפרויז ז'יגרי ייסססין יחד תרגמו וצדפו לכרך רב החשיבות. את הצגה המרה זאת הקסאון בשירי החורף של ביאלק, את הכאב הבעור במלאת האש, את הגעגועים המרששים אל ארץ אבות ההגייים במלים, אל הצפורה, הללו הם ודאי צלילים מן הסימפניה המודרנית והגדולה אשר לנפש היהודית, גם בהדים השווידיים אפשר לעקוב את גדולתה זאת הכח אשר לאבן.

אבל הוא הדבר בכל ליריקה, שאינה מערה את מכמניה מעבר לקסמי שפחה, וביחוד בליריקה העברית, הממשיכה מפורת עשירה וארוכה, הורה לנו לכאורה. על פחות קישיים יש להתגבר בשעה שבאים לתרגם לשווידיית פרוזה עברית מפג ספורי. כזה הוא קיבץ הנובילות של שיי עגנון, אשר הודות לרב הראשי מ. אהרנפרויז והגברת אילנה רפאל-לינדל נפתח לפני הקורא השווידי, וכל מי שרתגה יכול להינות ממנו. זהו אמנות מיוחדת במינה של מספר, המתאר פנינה המצורה לנו לרוב והמושחמש במטניקה עתיקה וביזארית. ובכל זאת הוא משפיע ישרה וקולע אל המטרה. הנובילות הן מלאות האמנות ובעלות סגנון מדויק, אינן יצירות של אמנות לבד, הן ישר אל הלב. קודת הרוח התמה, שמנחילה הקריאה לקורא, תלויה ביום המצויין. את עוברים עמוד אחרי עמוד על הכרוניקה התמימה וההיא ואין לנו נחלקים אף פעם במבטא מאינס או במבטא-עקלתון. יש לנו הרגש, שלפנינו אמן הסגנון במקור. זהו פשוט מן המוכתר.

שיי עגנון, אשר עוד לא מלא לו ארבעים שנה, נולד בעירה בגליציה המזרחית, ששבה בוציאין. צורך אדם לראות בעיני עיר, פולנית יהודית כזו, על בתיה הגושים לנפול והלאתה הרבה פלחאר, על בית המדרש עם יצדיו החורים-כפופים והנרכאים, על סביבתה, על הדבקות והאדיקות הנפרדה והסתר-מכר הרעוע של אנשיה, כדי שיבין; מהי הפרובלמטיקה של היהדות המזרחית. מלישו זה, שבחלקו הוא שריד חי של ימי הבינים ובחלקו הוא-מערב, יצא עגנון כשאר היהודים בעלי הכשרון ובא ישר אל תרבות המערב המודרנית. בגרמניה קנה לו את כל מה שהתרבות האינטלקטואלית יכולה לתן לכל בריה אנושית בומגנו. אבל לא מצא מרגוע כנפשו היהודית ולא

(*) אחד מחברי האקדמיה השווידיית המחלקת את פרסי-טובל, מבקר וסופר מפורסם המתרגם.

יכול להסב על יד השלחנית העתיקים. מבילתי יכולת לעמוד במלחמתו הפנימית, עלה לאי וכיום הוא נחשב בין אלה המאחרים בדמדומי הערבים על יד הכותל המערבי. במכתבו למתרגם השוודי יאמר שמרחף הוא „בין תקנה ויאוש“. גודל חייו הוא מעין סמל לדברים מדומנים ובעלי התורה של צעירי ההודות האחרונים בישראל. אין אני חושא חטא שלא יסילח אם אלה שקלסתר פני עגנון הוא המארר מאחד הפרקים שבספר „מפע לירושלים“. הוא היה כבן האיבה, אשר שב לבית אביו ומצא עיים ותלים ונצמד אל עיי-המפילת.

הנובילות האלה, אשר נתפרסמו עברית באי, אינן מתארות את התקופות המודי-רות של חיי עם ישראל, הן מספרות על השפלות ועל ההדפתקאות של הגולה. גבורו הראשון הוא חנוני בברציאין, עיר מולדתו של עגנון: הזמן—1840. בדרכי ניב לכביים מעורבים בכסויי התנדך ומלוננים באדיקות חסידית, מספר עגנון על מנשה חיים, על האמינות שהחריבו את חנותו הקטנה ושדבריהו אותו להשאיר את אשתו בברציאין ולצאת בעצמו אל הדרכים בגליציה בתור קבצן וחזור על הפתחים. צעד אחר צעד אנו עוקבים את ירידתו החמרת והרוחנית, ולבסוף אין הוא עולה על „שטורר“ רמאי וניכל. רציץ ויגע הוא חוזר לברציאין. וכאן נגולה הפרשה. חשבוננו למת, ואשתו שנישאה שוב תלגת את יום הולדת בכורה. אלא ונכנע, חדוד הכרת חטאו פונה והולך לו מנשה חיים בלי להתדע לאיש, זאת העונש על חטאו הוא רוצא לישא לבדו. בזה הוא מכפר על חטא נפשו הפילול, וחסד ה' ממתיק את רגעי חייו האומללים והשאממים; לפני מתו היא עד-ראיה, כיצד אשתו הוצאת לבעלה שהולך למות בתודה ובאהבה, הכל כחול והעקוב היה למישור.

ברק פלאי, כמעט אדתי מרחף על פני ספור פשוט זה. אנו נכנסים לעולם של עוני ופרימיטיביות, המוכיר לנו פתוח-עץ של ימי הבינים, אבל הוא עושה אור מיוחד על ידי אדיקות ומספרות פנימית. יש כאן דבר מה מן הפואיסיה של העוני וקדוש השם, כפי שעלה בירי ומכרמט להקסים על פני ציורי התנדך שלו; ואנו נזכרים שלם ההולנדי הגדול מלא את החו מחיי הגישו היהודיים.

הנובילות של עגנון הן, לכשתמצוי לומר, פרק בתולדות התרבות, אבל עם זה הן רצופות רחש נפשי ואמנות נקיה. „האגדה על ספר התורה“ מוסרת בכל קרני האורה את הסבל הפיזי הכבד מתחת לאדיקות החוקית והמלובשת שבתלמוד. „על שלחן הסדר“ מתאר באמנות אימציונלית את היופי של מנהלי החג רב הזכרונות; בספור יש ממנחת הנפש אשר למשורר הגדול ומן ההרמוניה הרבה. מרגישים אנו, שבמצב זה מצאה נשמתו הנבוכה של המשורר היהודי מנוח ושלוה—כאן אין הוא מרחף עוד „בין יתקה ליאיש“, כאן פועם לבו בשקט יחד את הלמות לבו המספרות של העם כולה, אשר תרחיק כל כך ללכת גם בחיי השעה של הגלות גם ברצונו לאלוים.

אלה הם הרסיים, אשר עגנון נצמד ונאחו בהם כאדוקים באבני קירותיו של המקדש. הגישו הנבנה והנקלה, אשר יהודים ואי-יהודים יחד מבישים עליו כעל קן השפלות, כמה הכיל, למרות הכל; מן האדיקות והחסידות: מן הגשג של בטול העולם ולהבנה מספרות, מן העני והנשמה; זהו הרקע לציורי הגישו של עגנון. אחרים רואים בו רק את העקיב, הפתלתול והמלודל-פרא, במקום זה רואה הוא את כח הגידול האלהי. נאמר שהוא משורה, המיפה והמשפר את הממשות החיה: אבל כשרון פרוקסלי זה להוציא מעוני עכור, מתלאה, מהסתבכות ומסבל, תחיות מתיים עולמיות—דרי זהו הגאינות היהודית, אשר תללה ויצרה שתים מדתות העולם. עגנון, כצינינות,

ככלל, אינו שולל את הגישו לשם החלום על ירושלים החדשה. הוא רואה את בית הכנסת, את בית המדרש, נאותו העינים שביאלק רואה בין הצללים השתורים: יהודים קודרים, פנים צמקים ומצודרים, ידדים בני הגלות, מישיכי כוכב עלה, המנשים את עמלם כדף של גמרא כלה, משניחים רישם במדרש שיוחת מני קדם ומשיחים את דאגתם במומרי תהילים. אהה זה נקלה ועלובה זה המראה בעיני זר לא יכין!... אז ידך לבך כי רלךך על מפתן בית חייט תדרך ועיךך תראה איצו נשמתנו.

ספורי עגנון, המעלים בתור יצירות אמנותיות, מרשים לנו, הנכרים, להסתכל עמוק לתוך המהות היהודית במבטים פזות מעומעמים.

תרגם משווידיית י. מ. ה.